

DOKUMADA BİR BAKIŞ "KÖŞE ÇAPITI"

A Look at Weaving "Woven Doormat"

Dr. Öğr. Üyesi Derya KONUK

Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi, Mimarlık ve Sanat Tasarım Fakültesi. Karaman/Türkiye

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-4566-2222>

ÖZET

Dokuma ile tanışmamız doğduğumuz an beşiğimizin üzerine örtülen örtü ile başlayarak, emekleyip yürümeye başladığımızda altımıza serilen sergi ile devam etmektedir. Yaşamamızın her alanında geniş bir alana sahip olan dokuma yörelere ve kullanım alanlarına göre farklı isimlerle anılmaktadır. Geçmişten günümüze kadar her ihtiyacını kendi karşılamaya çalışan insanoğlu, dokumayı da genel ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla bulmuş ve geliştirerek günümüze kadar devam eden bir sanat haline dönüştürmeyi başarmıştır. Mersin ve çevresinde yapılan alan araştırmasında karşımıza çıkan köşe çapıtlarında dokuma alanında farklı bir kullanım yerine sahiptir. Evlerde kolonlardan meydana gelen veyahut soba kenarlarında kalan boşlukları doldurmak amacıyla farklı ebatlarda dokunmuş olan dokumalardır.

Mersin yöresinde hemen hemen her evde bulunan dokuma türleri günümüzde hala evleri süslemektedir. Günümüzün paspası olarak açıklayabileceğimiz bu dokuma türünü kayıt altına almak ve literatüre kazandırmak, gelecek nesillere aktarabilmek çalışmamızın amacını ve önemini oluşturmaktadır.

Kayıt altına aldığımız köşe çapıtlarının fotoğraf çekimleri yapılmış gözlem fişleri oluşturularak tasarım özellikleri incelenmiştir. Mersin yöresinde tespit edilen köşe çapıtı dokumalar desen olarak birbirine benzerliğinden dolayı tekrara düşmemek için araştırma da 6 adet örnek ile sınırlandırılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Mersin Dokumaları, Kilim, Cicim, Zili, Köşe Çapıtı

ABSTRACT

Our association with weaving started from the moment of our birth, from the woven fabric which was used to cover our crib, and continued to show under our feet when we started to crawl and walk. Weaving has an extensive area in all trades of our life and is referred by different names according to the regions and areas of use. From past to present mankind have been trying to fulfil their needs themselves and has used weaving to meet their general needs and has succeeded in transforming it into an art that continues to date. The field research conducted in Mersin and its surroundings encountered the drugget, which has a special place in the field of weaving. They are woven in different sizes to fill the gaps that are formed from columns in houses or on the sides of stoves.

Today weaving types found in the Mersin region are almost used in every house for decoration. The purpose and importance of our work is to record these types of weaving, which can be explained as drugget today, and to save it in literature and to pass it on to future generations.

The photographs of these druggets were captured and the design features were examined by creating an observation table. The research was limited to 6 samples to avoid repetition due to the similarity of the drugget designs found in the Mersin region.

Keywords: Mersin Weavings, Rug, Cicim, Zili, Woven doormat.

1. GİRİŞ

Mersin yüzyıllık bir Anadolu şehridir. Mersin isminin kökeni konusunda çok fazla görüş bulunmaktadır (Toroğlu, 1969:5). Yüzyıllar önce Akdeniz'in yüzlerce kilometre uzunluğundaki güney kıyısında kurulmuş, zamanla farklı uygarlık evrelerinden geçerek tarihi değerliliği olan eski bir şehir olan Mersin 1850'li yılların başından itibaren iskelesinin artan önemi ile yüzyılın sonlarına doğru Tarsus'tan daha önemli bir merkez haline gelmiştir. (Texier, 2002:481). Geçim kaynakları ormancılık, tarım, hayvancılıkla, sanayi ve madenciliktir. Yörede yapılan alan araştırmasında Mersin' e bağlı mahallelerde dokumacılığında çok yaygın olduğu tespit edilmiştir. Yapılan bu alan araştırmasında yöreye has bir dokuma türü olan ve yöre halkının verdiği isimle anılan köşe çapıtları karşımıza çıkmıştır. Dokuma iki iplik (çözgü-atkı) sisteminin birbirine geçirilmesi ile elde edilen dokudur (Atalay,1967:163).Günümüzün paspası olarak

isimlendirebileceğimiz bu dokuma türleri yörede odalarda bulunan kolonlardan ve kurulan sobaların oluşturduğu boşlukları kapatmak amacıyla kullanılmak amacıyla üretilmiştir. Bu tespit edilen köşe çapıtlarının genel özelliklerine baktığımızda genel olarak kullanılan malzemelerin kıl ve yün olduğu görülmektedir. Yöre halkı genellikle kendi hayvanlarından elde ettikleri ham maddeleri eğirerek iplik haline dönüştürmüşlerdir (Akan, 2016:43). Dokumalarda sık motifli cicim, zili tekniğinin uygulanmış olduğu görülmektedir. Zili dokuma; dokuma yüzeyi 2-1,3-1, 5-1, atlamalarla doldurulurken, başta kalan tek çözümler ve atlamalar ile dokumanın yüzeyinde dikeyine çizgili-fitilli bir görünüm meydana getirilmektedir(Acar,1982:62). Cicim tekniği ise dokumanın yüzeyinde motiflerin kabarıkmiş gibi görünmesini sağlayan çözgü telleri arasından belirli bir sayıyla atlama tekniği ile dokunan dokumalardır (Onuk, Akpınarlı, 1988:239-248).Serbest kompozisyonlu, altıgen ve eşkenar dörtgenli motiflerle oluşturulmuş yüzey şemaları uygulanmış genellikle rapor desenlerle oluşturulmuş kompozisyon özelliklerine sahiptirler. Altıgenler dokumanın ebatına göre boyut değiştirirken aralarında birbirlerine bağlayan şeritlerde birli, ikili ve üçlü şekillerde sıralanabilmektedir. Dokumaların kenarları ince kenar suları ile çevrelenmiştir. Ebat olarak en küçüklerinin boyu 54X60 cm, büyüklerin boyları ise97x120 cm arasında değişmektedir. Unutulmaya yüz tutmuş olan dokuma kültürümüzü gelecek nesillere aktarabilmek çalışmamızın önemini ortaya koymaktadır. Çalışmamızın amacı ise yörede dokunup tanınan bir dokuma türü olan köşe çapıtlarını literatüre kazandırabilmektir. Çalışmada alan araştırmasına gidilerek tespit edilen köşe çapıtlarının fotoğrafları çekilmiştir. Yöre halkı ile görüşülerek bu dokuma türüne ait bilgiler kayıt altına alınmıştır. Alınan bilgilerden gözlem fişleri oluşturulmuştur. Çalışmada desenlerinin birebir benzerliklerinden dolayı desen tekrarına düşmemek için çalışmamız birbirinden farklı 6 örnek ile sınırlandırılmıştır.

2. MERSİN YÖRESİNDE BULUNAN KÖŞEÇAPITLARININ TASARIM ÖZELLİKLERİNE GÖRE DEĞERLENDİRİLMESİ

Örnek 1.

Fotoğraf-1

Fotoğraf-2 (Detay)

Örnek No	: 1-2
Fotoğraf No	: 1-2
Bulunduğu yer	: Hatice Çetin / Çatak Mahallesi
İnceleme Tarihi	: 22 Eylül 2018
Ayrıntılı tanım	:
Boyutları (En x Boy)	: 56x60 cm
Malzemesi	: Atkıda: Kıl Çözgüde: Kıl Bezeme İpliği: Yün
Teknik	: Sık Motifli Cicim
Renkler	: Atkıda: Siyah Çözgüde: Siyah
Bezeme İpliği	: Kırmızı, mavi, turuncu, yeşil, pembe, beyaz, lacivert. sarı, açık yeşil, kahverengi.

Bezeme Konuları :

Geometrik Bezeme : Paralel dörtgen, diyagonal çizgi.

Sembolik Bezeme : Kurt izi (bıçkı), kedi izi (gaypıtma), yar yâre küstü (sülük).

Tasarım Analizi : Yörede kırkayak, akar köstek isimleriyle anılan köşerçapıtı olarak kullanılmaktadır. Dokuma dört tarafını dolanan ince sedefler ile kapalı kompozisyona sahiptir. Zemin diyagonal çizgiler ile hareketlendirilmiştir. Diyagonal çizgilerin arası paralel dörtgenlere ayrılmıştır. Çizgilerin farklı renklerle oluşturulması desene hareket kazandırırken sıcak ve soğuk renklerin bir arada kullanılması da desende renk zıtlığı oluşturmaktadır. Desende 3 farklı çizgi kullanılarak belirli bir yön duygusu verilmemiştir. Desen iki yönlüde kullanılabilir. Dokuma yapım esnasında kullanılan malzemeden ve dokuma tekniğinden ötürü sert dokuludur. Egemenlik diyagonal çizgilere aittir. Diyagonal çizgilerin düzenli tekrar ediyor olması desende ritim duygusunu arttırmaktadır. Çizgilerin düzenli sıralanmış olması desende tekrar ve birlik ilkelerinin kullanıldığını bizlere göstermektedir.

Örnek 2.

Fotoğraf-3

Fotoğraf-4 (Detay)

Örnek No : 2

Fotoğraf No : 3-4

Bulunduğu yer : Hatice Çetin / Çatak Mahallesi

İnceleme Tarihi : 22 Eylül 2018

Ayrıntılı tanım :

Boyutları (En x Boy) : 73x109 cm

Malzemesi : Atkıda: Kıl Çözüde: Kıl Bezeme İpliği: Yün

Teknik : Zili

Renkler: Atkıda : Siyah Çözüde: Siyah

Bezeme İpliği : Kırmızı, yeşil, pembe, beyaz, lacivert. sarı, turuncu, gri, açık kahverengi, koyu kahverengi, siyah

Bezeme Konuları :

Geometrik Bezeme : Altıgen.

Sembolik Bezeme : Dere gülü, yar yare küstü (sülük), ala boncuk.

Kompozisyon : Yörede dere gülü modeli köşe çapıtı olarak bilinmektedir. Desenin alt ve üstlerinde kalın bordürler bulunmaktadır. Bordürlerin içerisine yörede sülük ismi ile anılan yar yare küstü motifleri farklı renklerde sıralanmıştır. Desenin dört bir tarafını ise ince bir su yolu dolanmaktadır. Desen kapalı bir kompozisyona sahiptir. İç zemin eşit boyutta altıgenlerle bölümlere ayrılmıştır. Altıgenlerin içerisine yörede dere gülü ismi verilen motifler diyagonal olarak aynı renkte yerleştirilmiştir. Diyagonal

olarak sıralanan dere gülü motifi desene hareket kazandırırken sıcak renk üzerine soğuk renklerde uygulanan motifler desene zıtlık oluşturmaktadır. Desende ton değerleri uygulanmamıştır. Dokuma kullanılan malzeme ve dokuma tekniğine bağlı olarak sert bir yapıya sahiptir. Aynı motiflerin tekrar ediyor olması desende birliği oluşturmaktadır. Egemenlik dere gülü motiflerine aittir. Desende simetrik bir denge yoktur

Örnek 3.

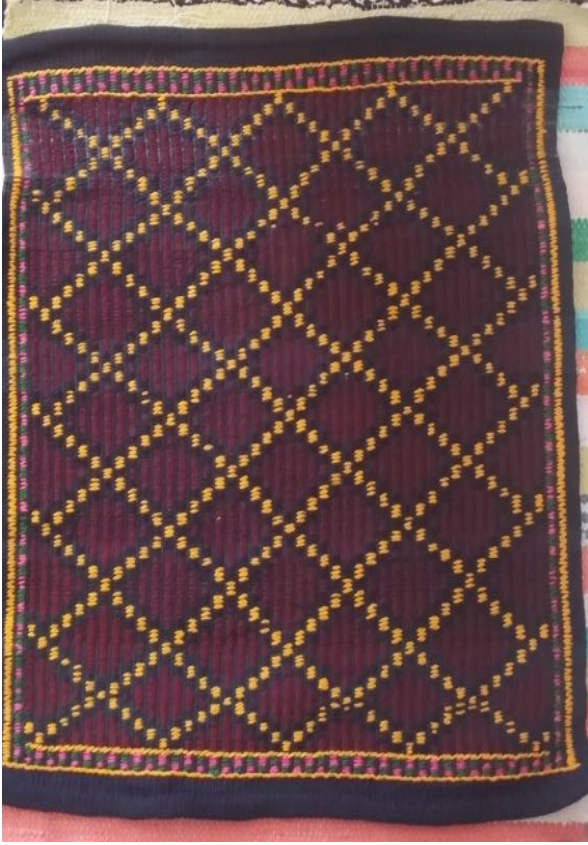
Fotoğraf-5

Fotoğraf-6 (Detay)

- Örnek No : 3
 Fotoğraf No : 5-6
 Bulunduğu yer : Emine Çolak / Kıca Mahallesi
 İnceleme Tarihi : 22 Eylül 2018
 Ayrıntılı tanım :
 Boyutları (En x Boy) : 74 x105 cm
 Malzemesi : Atkıda:Kıl Çözüde: Kıl Bezeme İpliği: Yün
 Teknik : Zili
 Renkler : Atkıda: Siyah Çözüde: Siyah Bezeme İpliği: Kırmızı, turuncu, açık yeşil, fuşya, beyaz, sarı, açık yeşil.
 Bezeme Konuları :
 Geometrik Bezeme : Altıgen.
 Sembolik Bezeme : Penç, yaprak.
 Kompozisyon : Yörede çiçekli çul modelli köşe çapıtıolarak bilinmektedir. Desenin dört tarafını dolanan ince bir bordür ile çerçevelenmiştir. Bordürün içerisine penç ve yaprak birbirine bağlantı yapmadan farklı renkler uygulanarak sıralanmıştır. İç zemin eşit büyüklükteki altıgenler ile bölümlere ayrılmış ve yörede çiçek adı verilen penç motifleri ile doldurulmuştur. Desende penç motifleri egemendir. Desende sıcak ve soğuk renkler bir arada kullanılarak renklerle kontrast oluşturulmuştur. Penç motiflerinin diyagonal sıralanması desene ritmik bir hareket kazandırmaktadır. Desen kullanılan malzeme ve dokuma tekniğinden dolayı sert bir yapıya sahiptir. Aynı motiflerin desende kullanılması desene birlik ve tekrar ilkelerinin uygulandığını göstermektedir. Dörtgenler arasındaki aralıklar dikey ve yatay yönde birbirine eşittir.

Örnek 4.

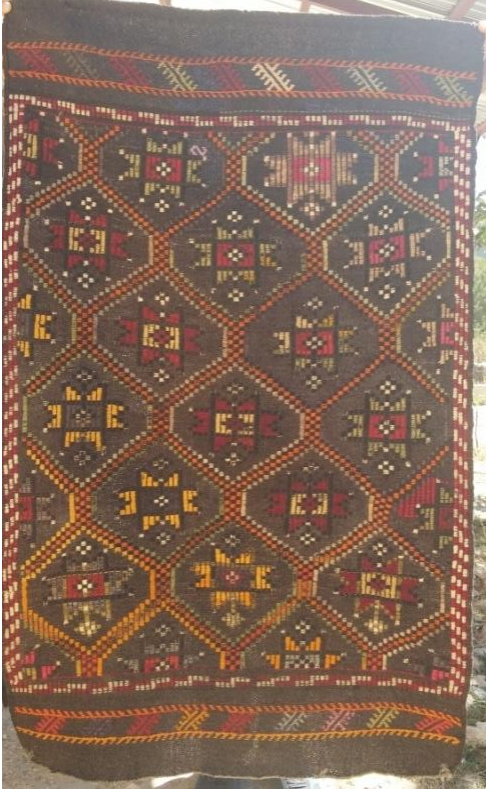
Fotoğraf-7

Fotoğraf-8(Detay)

- Örnek No : 4
 FotoğrafNo : 7-8
 Bulunduğu yer : Zeynep Uyar / Uzuncaburç Mahallesi
 İnceleme Tarihi : 15 Eylül 2018
 Ayrıntılı tanım :
 Boyutları (En x Boy) : 54 x 60 cm
 Malzemesi : Atkıda: Kıl Çözüde: Kıl Bezeme İpliği: Yün
 Teknik : Zili
 Renkler : Atkıda: Siyah Çözüde: Siyah Bezeme İpliği : Bordo, sarı, siyah, pembe, yeşil.
 Bezeme Konuları :
 Geometrik Bezeme : Dörtgen.
 Sembolik Bezeme : Fincan topu.
 Kompozisyon : Yörede köşe çapıtı olarak kullanılan bu dokumada dört tarafını pembe ve yeşil renklerle oluşturulmuş ince bir sedef dolanmaktadır. İç zeminde bulunan yarım motiflere bakıldığı zaman açık bir kompozisyona sahip olması gereken desen bu ince sedef yüzünden kapalı bir kompozisyona dönüşmektedir. Orta zemin de ise sarı renklerle dörtgenler oluşturulup içleri de bordo renk ile doldurulmuştur. Yörede bu motifler fincan topu olarak isimlendirilmektedir. Egemenlik fincan topu motiflerine aittir. Yine bu motiflerin eşit büyüklükte tekrar ettiği ve birlik oluşturduğu görülmektedir. Dokuma kullanılan malzeme ve tekniğe bağlı olarak sert bir dokuya sahiptir. Desende sıcak ve soğuk renkler bir arada kullanılarak renk zıtlığı oluşturulmaktadır. Desende ton değerleri kullanılmamıştır. Dörtgenler diyagonal sıralanarak desene hareket kazandırılmıştır. Desende 3 farklı çizgi kullanılarak belirli bir yön duygusu verilmemiştir. Desen iki yönlüde kullanılabilir.

Örnek 5.

Fotoğraf-9

Fotoğraf-10(Detay)

- Örnek No : 5
 Fotoğraf No : 9-10
 Bulunduğu yer : Gülseren Kaya / Şıhlar Mahallesi
 İnceleme Tarihi : 15 Eylül 2018
 Ayrıntılı tanım :
 Boyutları (En x Boy) : 72 x 103 cm
 Malzemesi : Atkıda: Kıl Çözgüde: Kıl Bezeme İpliği: Yün
 Teknik : Zili
 Renkler: Atkıda : Kahverengi Çözgüde: Siyah Bezeme İpliği: Kırmızı, turuncu, açık yeşil, sarı, beyaz, kahverengi, siyahaçık mavi, mor.
 Bezeme Konuları :
 Geometrik Bezeme : Altıgen.
 Sembolik Bezeme : Yıldız, yar yare küstü (elti eltiye küstü)kedi izi.
 Kompozisyon : Yörede köşe çapıtıolarak kullanılan dokuma desenin alt ve üstlerinde kalın bordürler bulunmaktadır. Bordürlerin içerisine yörede elti eltiye küstü ismi ile anılan yar yare küstü motifleri farklı renklerde sıralanmıştır. Desenin dört bir tarafını ise ince bir su yolu dolanmaktadır. İç zeminde bulunan yarım motiflere bakıldığı zaman açık bir kompozisyona sahip olması gereken desen bu ince sedef yüzünden kapalı bir kompozisyona dönüşmektedir. İç zemin eşit boyutta altıgenlerle bölümlere ayrılmıştır. Altıgenlerin içerisine yıldız ismi verilen motifler diyagonal olarak aynı yan yana farklı renklerde yerleştirilmiştir. Diyagonal olarak sıralanan altıgen motifler desene hareket kazandırırken sıcak renk üzerine soğuk renklerde uygulanan motifler desende renk zıtlığı oluşturmaktadır. Desende ton değerleri uygulanmamıştır. Dokuma kullanılan malzeme ve dokuma tekniğine bağlı olarak sert bir yapıya sahiptir. Aynı motiflerin tekrar ediyor olması desende birliği oluşturmaktadır. Egemenlik yıldız motiflerine aittir. Desende simetrik bir denge yoktur. Desende 3 farklı çizgi kullanılarak belirli bir yön duygusu verilmemiştir. Desen iki yönlüde kullanılabilir.

Örnek 6.

Fotoğraf-11

Fotoğraf-12(Detay)

- Örnek No : 6
 Fotoğraf No : 11-12
 Bulunduğu yer : Elif Yılmaz / Sarıaydın Mahallesi
 İnceleme Tarihi : 15 Eylül 2018
 Ayrıntılı tanım :
 Boyutları (En x Boy) : 97 x120 cm
 Malzemesi : Atkıda: Kıl Çözüde: Kıl Bezeme İpliği: Yün
 Teknik : Zili
 Renkler: Atkıda : Siyah Çözüde: Siyah Bezeme İpliği: Kırmızı, turuncu, açık yeşil, fuşya, beyaz, sarı, açık yeşil.
 Bezeme Konuları :
 Geometrik Bezeme : Altıgen.
 Sembolik Bezeme : Penç, yaprak.
 Kompozisyon : Yörede çiçekli çul modellenmiş köşe çapıtıolarak bilinmektedir. Desenin dört tarafını dolanan ince bir bordür ile çerçevelenmiştir. Bordürün içerisine yar yare küstü motifi birbirine bağlantı yapmadan farklı renkler uygulanarak sıralanmıştır. İç zemin eşit büyüklükteki altıgenler ile bölümlere ayrılmış ve penç motifleri ile doldurulmuştur. Desende penç motifleri egemendir. Desende sıcak ve soğuk renkler bir arada kullanılarak renklerle kontrast oluşturulmuştur. Desenin geneline bakıldığında soğuk renkler desene hakimdir. Penç motiflerinin diyagonal sıralanması desene ritmik bir hareket kazandırmaktadır. Desen kullanılan malzeme ve dokuma tekniğinden dolayı sert bir yapıya sahiptir. Aynı motiflerin desende kullanılması desene birlik ve tekrar ilkelerinin uygulandığını göstermektedir. Dörtgenler arasındaki aralıklar dikey ve yatay yönde birbirine eşittir.

3. DEĞERLENDİRME

Yörede yapılan alan araştırmasında 25 adet köşe çapıtına rastlanılmıştır. Desen tekrarına düşmemek için 6 adet örnek çalışmaya dahil edilmiştir. Örnekler Emine Çolak (1), Elif Yılmaz (1), Gülseren Kaya (1), Hatice Çetin (2), Zeynep Uyar (1) ait özel koleksiyon parçalarıdır. Karşılaşılan örneklerin en büyüğü 97x120 cm en küçüğü ise 54 x 60 cm dir. İncelenen örneklerde malzeme olarak kıl/yün (Katalog.no 1-2-3-4-5-6)

kullanılmıştır. Teknik olarak ise kilim/sık motifli cicim motifli cicim (Katalog.no 1) uygulanmıştır. Diğer dokumalarda ise sık motifli cicim/zili dokuma tekniği uygulanmıştır (Katalog.no 2-3-4-5-6). Köşe çapıtlarında kullanılan motifler; Paralel dörtgen, diyagonal çizgi, kurt izi (bıçkı), kedi izi (gaypıtma), yar yare küstü (sülük) (Katalog no.1).Altıgen, dere gülü, yar yare küstü (sülük), ala boncuk (Katalog,no 2), altıgen, penç, yaprak (Katalog,no 3),dörtgen, fincan topu (katalog. no 4),altıgen, yıldız, yar yare küstü (elti eltiye küstü)kedi izi (Katalog.no 5), altıgen, penç, yaprak (Katalog.no6).Dokumaların genelinde kullanılan çözü ve atkı rengi siyah, sadece katalog no.5 te ise atkı rengi kahverengidir. Dokumalarda bezeme atkısı olarak ise; kırmızı, turuncu, açık yeşil, fuşya, beyaz, sarı, açık yeşil,beyaz,pembe, mavi, açık kahverengi, koyu kahverengi, siyah, lacivettir. En az kullanılan renkler ise fuşya, mor, bordo renkleridir.

4. SONUÇ

Yöre halkının dokumalarda kullanılan motiflere yöre olarak verdikleri isimler;yar yare küstü (elti eltiye küstü, sülük), penç (gül), dörtgen (fincan topu), kedi izi (gaypıtma), kurt izidir (bıçkı). Ve İsimler günümüzde de kullanılmaya halen devam etmektedir. Anadolu'da dokunan dokumalarda kullanılan motiflerin mutlaka yöreye ait bir adı ve yorumu bulunmaktadır (Deniz, 2010:54). Dokumalarda kullanılan motifler geometrik forma sahip olabildiği gibi bitkisel forma da sahiptir (Erberk, 1995:52). Yöre köşe çapıtlarında kullanılan motifler çoğunlukla ortaktır.

Sonuç olarak yapılan alan araştırmasında görülmüştür ki bu sanatı bilen ve değer veren evlerde halen kullanılmaya devam eden köşe çapıtları yeni nesillerin evlerinde maalesef yerini hazır makine paspaslarına bırakmaya başlamıştır. Bu çalışmamız bu köşe çapıtlarının literatüre kazandırılması ve motif, renk ve desen olarak yeni tasarımcı arkadaşlarımıza ışık tutmak üzere hazırlanmıştır.

KAYNAKÇA

- Acar Balpınar, B. (1982). "Kilim, Cicim, Sumak Türk Düz Yaygıları". Eren Yayınları, İstanbul.
- Akan, Meral. (2016). "Anadolu Yörük Yaşamında Dokuma Geleneği". Kalemşi Dergisi, Cilt 4, Sayı 7, s:43.
- Atalay, Besim.(1967). "Türk halıcılığı ve Uşak Halıları".Türkiye İş bankası ve Kültür Yayınları. s:163.
- Deniz, Bekir. (2010). "Anadolu-Türk Halı ve Düz Dokuma Yaygılarında Bazı Motiflerin İsimlendirilmesi". Akdeniz Sanat Dergisi. Antalya. s:54.
- Erberk, Güran. (1995). "Anatolian Kilims 1". Dösim Dumat Ofset Ltd.Ankara. s:52.
- Onuk, T. , Akpınarlı, F. (1988). "Güneydoğu Anadolu Karakeçili Türkmen Kilimleri". Türk SuluHalkları Halı, Kilim ve Cicim Sanatı Uluslar arası Bilgi Şöleni Bildirileri, Ankara. s.:239-248.
- Toroğlu, Mithat. (1969). "Mersin Adı Üzerinde Bir Tartışma" Kuvay-ı Milliye Dergisi, Sayı: 101, Yıl: 9, Ocak , s. 5
- Texier,Charles. (2002). "Küçük Asya Coğrafyası", Tarihi ve Arkeolojisi, III, Ankara 2002. s: 481.

Kaynak Kişiler

- Emine Çolak /70 Yaşında/Ev hanımı/ İlkokul mezunu/Kıca Mahallesi
- Elif Yılmaz / 45 yaşında/ Ev hanımı/ Ortaokul mezunu/Sarıaydın Mahallesi
- Gülseren Kaya / 75 yaşında/ Ev hanımı/ ilkokul mezunu/Şıhlar Mahallesi
- Hatice Çetin /80 yaşında/ Ev hanımı/ Okuma yazma bilmiyor/ Çatak Mahallesi
- Zeynep Uyar / 65 yaşında/ Ev hanımı/ İlkokul mezunu/Uzuncaburç Mahallesi